

В. В. Бібікова, економіст,
Інститут економіки промисловості НАН України

ПРО ВИЗНАЧЕННЯ НОВИХ ПРІОРИТЕТІВ ПРИ ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена розробленню рекомендацій щодо створення нормативно-правового акту із соціальної політики. Розглянуті основні завдання, цілі та механізми її забезпечення. Особлива увага приділяється новим напрямкам соціальної політики, які пропонується врахувати при її формуванні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Соціальна політика, напрями і моделі соціальної політики, людський капітал, трудовий потенціал.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена разработке рекомендаций по созданию нормативно-правового акта в сфере социальной политики. Рассмотрены основные задачи, цели и механизмы ее обеспечения. Особое внимание уделяется новым направлениям социальной политики, которые предлагается учесть при ее формировании.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Социальная политика, направления и модели социальной политики, человеческий капитал, трудовой потенциал.

ANNOTATION. The article is devoted to the questions of development recommendations for creation the enactment in social sphere. The main problems, objects and mechanisms of its guaranteeing are reviewed. Special attention is given to new directions of the Ukrainian social policy. It will be useful to account these directions during social policy's formation.

KEY WORDS. Social policy, directions and models of social policy, human capital, labour potential

Питання щодо формування і реалізації соціальної політики набуває особливої актуальності зважаючи на прагнення України до розбудови соціальної держави. Це обумовлене тим, що саме соціальна політика спрямована на створення найсприятливіших умов для розвитку членів суспільства, їх самореалізації та самоактуалізації [4, с. 151].

Україна за роки незалежності першочерговим завданням визначила розробку концептуальних засад соціальної політики та активізувала діяльність у цьому напрямку протягом 1994—2004 років, а необхідність формування Концепції соціальної держави Україна проголосила у 2003—2004 роках, коли були

зроблені суттєві кроки до розробки якісного нормативно-правового документу стратегічної спрямованості.

Так, у 1993 р. було ухвалено Концепцію соціального забезпечення України, а у липні 1994 р. Постановою Верховної Ради України передбачалась розробка Концепції соціальної політики України. Цієї концепції немає і у 2010 р. Надбанням нашої держави в цьому напрямі можна вважати Указ Президента України «Про Основні напрями соціальної політики на 1997—2000 роки» [5] та Указ Президента України «Про Основні напрями соціальної політики на період до 2004 року» [6].

Вкрай незначною є і кількість вітчизняних наукових видань монографічного характеру з проблем соціальної політики та соціальної держави. Відомими вітчизняними фахівцями у цій сфері є І. Ф. Гнибіденко, Е. М. Лібанова, В. В. Онікієнко, О. В. Макарова, А. М. Колот, О. А. Грішнова, Л. В. Шаульська та ін. У своїх працях вони розглядають основні моделі соціальної політики, їх розвиток в Україні, чинники, що перешкоджають створенню ефективної соціальної політики тощо.

Зважаючи на вищезазначене, питання створення єдиного дієвого нормативно-правового акту у соціальній сфері є вкрай необхідним і потребує подальшого дослідження.

Метою даної статті є обґрунтування пропозицій щодо створення нормативно-правового документу із соціальної політики України, який би враховував сучасні особливості розвитку нашої держави.

Для досягнення цієї мети необхідно проаналізувати розвиток соціальної політики в Україні, виявити її пріоритетні напрями, запропонувати ефективні шляхи вирішення існуючих проблем і сфері соціальної політики для підвищення конкурентоспроможності нашої держави.

Для вирішення поставлених задач у роботі використано дедуктивний, індуктивний, статистичний та логічний методи аналізу, а також спеціальну наукову літературу та періодичні видання з економіки, економічні довідники, монографії та публікації вчених з даної тематики, оцінки політичних діячів тощо.

Виходячи із призначення соціальної політики, яке за визначенням вітчизняних учених полягає у створенні передумови для того, щоб кожен індивід розв'язував наявні соціальні проблеми не самотужки, а за допомогою потенціалу держави, підприємницьких структур, інших суб'єктів громадянського суспільства, можна визначити спрямованість соціальної політики. Так, її основною цільовою аудиторією будуть не тільки вразливі

прошарки населення, як доволі часто вважають, а усі верстви населення України. Це є особливо важливим для обрання моделі соціальної політики, ресурсів із її забезпечення, напрямів реалізації.

Основною ціллю такої політики повинно стати, перш за все, забезпечення гідної якості життя (в тому числі трудового) громадян з урахуванням сталого розвитку. Тобто необхідно досягти балансу між соціальним, економічним та екологічним розвитком таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість, безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля й відбувався соціальний розвиток, що враховує потреби кожного окремого громадянина [2].

Модель соціальної політики, тобто масштаби участі держави у розв'язанні завдань соціального розвитку, не повинна прискорено запроваджувати ліберальні засади, особливо в сучасних умовах економічного розвитку України, коли ринкові механізми ще не повністю сформовані та діють не досить ефективно. На думку відомого вітчизняного вченого А. М. Колота, навпаки, сучасні світові реалії призводять до розширення та ускладнення функцій держави у соціально-трудої сфері [3], які повинні знайти місце в новій моделі соціальної політики.

Зважаючи на широке призначення соціальної політики, яким, як зазначалось раніше, є, перш за все, створення найсприятливіших умов для розвитку людини, а не підтримка найуразливіших верств населення чи надання соціальної допомоги, акцентувати увагу необхідно при її формуванні саме на напрямках «людський розвиток», «розвиток трудового потенціалу», «накопичення людського та соціального капіталу», яких взагалі не було у попередніх правових документах з цих питань.

Узагальнення теоретичних досліджень показує, що перевага віддається 5-ти основним компонентам трудового потенціалу: демографічному, економічному, інтелектуальному, соціальному та психофізіологічному. Тому включивши до нормативно-правового документу із соціальної політики **напрям «розвиток трудового потенціалу»** одночасно це означатиме здійснення заходів із забезпечення демографічного відтворення населення, розвитку ринку праці та зайнятості, міграційної політики (яка також доволі обмежено регламентована у законодавстві, зокрема досі не прийнятий Закон України «Про міграційну політику»), охорони праці, розвитку соціального партнерства в соціально-трудої сфері, системи освіти та науки на потреби галузей економіки тощо.

Одночасно доцільно виокремити такі важливі напрями, як сприяння трудовій, інноваційній та підприємницькій активності населення, підвищення продуктивності праці, збільшення вартості робочої сили, забезпечення високого рівня якості трудового життя.

Необхідність врахування *напрямку «накопичення людського капіталу»* обумовлена, по-перше, тим, що Україна виходить на траєкторію євроінтеграційних процесів, що вимагає розробки нового підходу до політики соціально-економічного управління. Вимогами глобалізації є потреба зміни сучасного типу поведінки людини в праці, бізнесі й житті загалом, яка обумовлює активну її участь у розвитку держави. По-друге, сучасні глобальні, інноваційні процеси розвитку економіки потребують такої організаційної структури управління, яка обумовлює управлінський вплив на розвиток людського потенціалу, стимулювання прогресивних змін у суспільстві, збереження перспектив розвитку майбутніх поколінь. Такий напрям передбачає внесення до акту, що планується розробити, заходів із ефективного використання існуючого людського капіталу, справедливого розподілу доходів, що виникають у результаті його використання (бо, споживання людського капіталу закономірно призводить до зростання доходів), збільшення інвестицій у здоров'я, освіту, навички, мотивації громадян [4, с. 280].

До того ж, зважаючи на орієнтацію державної політики на соціальну спрямованість, особливим напрямом соціальної політики повинно стати *«сприяння впровадженню соціальних інновацій»*, тобто нововведень у соціальній сфері (соціальні послуги, процес та технології їх надання, методи управління та організації послуг, механізми фінансування, уподобання людини в культурній та духовній сфері та ін.).

Окрім зазначених напрямів обов'язково мають бути включені у нормативно-правовий акт із соціальної політики так звані стандартні напрями, які зазначалися у попередніх напрямках соціальної політики на 1997—2000 рр. та на період до 2004 р. й не втратили свою актуальність. До їх складу слід віднести реформування соціально-трудова відносин, вдосконалення системи соціального забезпечення населення, гуманітарну політику.

Розглядати, створювати та реалізовувати всі згадані напрями необхідно виключно з позицій сталого розвитку, бо неврахування його аспектів уже призвело до виникнення багатьох глобальних проблем людства і в подальшому може загрожувати безпеці життя людей.

Для реалізації нормативно-правового документу, що пропонується створити необхідно передбачити відповідне забезпечення (кадрове, фінансове, нормативно-правове, інституційне).

Кадрове забезпечення. У створенні документу із соціальної політики повинні брати участь безпосередньо фахівці профільних науково-дослідних інститутів під керівництвом Міністерства праці та соціальної політики України. Також можливо залучення кафедр вищих навчальних закладів та окремих науковців, що займаються вивченням проблем, які розглядаються. Пріоритетним вважається співпраця із зацікавленою молоддю, громадськими організаціями, профспілками, організаціями роботодавців у ході розробки такого нормативно-правового акту.

Фінансове забезпечення заходів передбачених створеним нормативно-правовим документом необхідно здійснювати за рахунок коштів Державного бюджету України на відповідний рік, бо бюджет є головним інструментом впливу держави на суспільне життя. Впровадження пріоритетних напрямів соціальної політики повинно співвідноситись з пріоритетами бюджетної політики. Також треба залучати кошти місцевих бюджетів, приватні інвестиції.

Нормативно-правове забезпечення залежить від типу документу, що планується розробити. Проте безумовно воно повинно базуватися на головному нормативно-правовому акті країни — Конституції та враховувати окремі норми раніше прийнятих Указів Президента України «Про Основні напрями соціальної політики на 1997—2000 роки», «Про Основні напрями соціальної політики на період до 2004 року», Закону України «Про основи національної безпеки» [1] тощо.

Інституційне забезпечення. Оскільки головним державним органом у сфері соціальної політики є профільне Міністерство, саме воно і повинно забезпечувати створення, реалізацію та контроль за додержанням норм відповідного нормативно-правового документу. На цей орган також покладаються обов'язки із своєчасного внесення змін до цього акту. Виконанням передбачених норм повинні займатися органи державного управління на місцях.

Саме концептуальні основи соціальної політики та соціальної держави надають можливість чіткої координації, упорядкування та регулювання соціальних процесів, які відбуваються в Україні в теперішній час та забезпечення якісного прогнозування для оцінки соціального стану, його розвитку в перспективі

завдяки визначенню місця відповідних підсистем у системі соціального державного управління. Та найголовніше, впровадження нормативно-правового документу в соціальній сфері треба здійснити якомога скоріше, адже з 2004 р. в Україні практично немає законодавчого акту, який би регламентував її перспективні напрями. А загальновідомим є той факт, що постійна підтримка й поліпшення тієї чи іншої сфери є економічно ефективнішою за руйнацію та повторне створення. Лише на сайті Верховної Ради України у квітні 2008 р. був представлений проєкт Закону «Про Концепцію соціальної держави України» (реєстраційний № 2312) [7], який до першого півріччя 2010 р. так і не був поданий до відповідного проходження для подальшого прийняття. Тому є можливість врахувати визначені вище пропозиції щодо правового забезпечення соціального та людського розвитку в соціальній державі.

Література

1. Закон України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 29. — Ст. 1433.
2. *Згуровский М.* Україна у глобальних вимірах сталого розвитку / М.Згуровський / Дзеркало тижня. — 2006. — № 19 (598). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3100/53397/>
3. *Колот А. М.* Мифы социальной политики, или с чего следует начинать формирование новой модели / А. М. Колот // Зеркало недели. — 2010. — № 2 (781). — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.zn.ua/3000/3050/68293/>
4. Економіка праці та соціально-трудова відносина: підручник / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. — К.: КНЕУ, 2009. — 711 с.
5. Основні напрями соціальної політики на 1997—2000 роки: Указ Президента України від 18 жовтня 1997 р. № 1166/97 // Урядовий кур'єр. — 1997. — 30 жовтня.
6. Основні напрями соціальної політики на період до 2004 року: Указ Президента України від 24 травня 2000 р. № 717/2000 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 21. — Ст. 858.
7. Проєкт Закону України «Про Концепцію соціальної держави України» від 02.04.2008 р. №2312. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=32175

Стаття надійшла до редакції 27.05.2010 р.